

O'ZBEK VA INGLIZ SO'ZLASHUVCHILARI ORASIDAGI PRAGMATIK XATOLARDA UCHRAYDIGAN TUSHUNMOVCHILIKLARNI TAHLILINI O'RGANISH

Turon International University,
Lingvistika (Ingliz tili) mutaxassisi, magstiranti
Ergashaliyeva Hilola Husniddin qizi

Annotatsiya: *O'zbek va ingliz so'zlashuvchilari o'rtasidagi pragmatik xatolar va ular natijasida yuzaga keladigan tushunmovchiliklar bugungi global muloqot sharoitida dolzarb ilmiy mavzulardan biridir. Til notiqqligi va to'g'ri ishlatilishini ta'minlashda faqat grammatik va leksik bilimlar emas, balki pragmatic, ya'ni tilni kontekstga mos qila oladigan bilim va ko'nikmalarning ham bo'lishi muhim hisoblanadi. O'zbek va ingliz so'zlashuvchilari o'rtasidagi til va madaniy tafovutlar tufayli vujudga keladigan pragmatik xatolar, ayniqsa, so'zlashuv jarayonida ko'proq namoyon bo'ladi. Bunga sabab, har ikki til ham o'ziga xos muloqot madaniyati, nutq aktlari va ijtimoiy qoidalar asosida shakllanadi.*

Kalit so'zlar: *pragmatik xatolar, o'zbek tili, ingliz tili, muloqot madaniyati, tushunmovchilik, madaniy tafovut, nutq aktlari, interkultural kommunikatsiya, til o'rgatish, sotsial kontekst.*

Pragmatik xatolar deb insonlar o'zaro muloqot vaqtida til yordamida ifodalanadigan ma'nolarni noto'g'ri tushunish yoki noto'g'ri tarzda yetkazish holatlariga aytiladi. Pragmatika, asosan, gapiruvchining niyati, tinglovchining taxmini, kontekst va ijtimoiy vaziyat bilan bog'liq. Masalan, bir til egalari uchun odatda to'g'ri va qabul qilinadigan ifoda, boshqa til so'zlashuvchilari uchun noo'rin yoki g'alati tuyulishi mumkin. O'zbek tilida ko'pincha mehribonlik, hurmat va noziklikka urg'u berilgan bo'lsa, ingliz tilida ko'proq to'g'ridan-to'g'ri, qisqa va ochiq-sochiq muloqot uslublari ustuvorlik qiladi. Shu bois, o'zbek tilida ishlatiladigan ko'plab muloyimlik, gap boshi va yakunidagi ehtiyotkorlik so'zlari

ingliz tiliga oddiy tarjima qilinadigan bo'lsa, ular samimiylik yoki qisqa gapirish talab qilinadigan kontekstda ortiqcha, sun'iy yoki chet ellik his qilinadi. Aksincha, ingliz tilidagi qisqa va lo'nda jumlar o'zbek suhbatdoshi uchun qo'pol yoki yetarlicha hurmat yetkazilmagan tarzda qabul qilinishi mumkin. Masalan, ingliz tilida "Close the window, please" ("Derazani yoping, iltimos") umumiy nutq akti sanalsa, o'zbek tilida bu kabi so'rov, ko'pincha "Agar imkoningiz bo'lsa, derazani yopib qo'ysangiz, yaxshi bo'lardi" kabi muloyim tarzda ifodalanadi. Pragmatik xatolarning yana bir sababi, til so'zlashuvchilari ijtimoiy vazifalarni boshqacha tushunadilar. Ingliz tilida rasmiy va norasmiy muloqot chegarasi aniq belgilanadi, biroq, o'zbek tilida odatiy suhbatlarda ham do'stona va samimiy muomalaga ko'proq ahamiyat beriladi. Natijada, ingliz tilida norasmiy vaziyat uchun mo'ljallangan ifoda rasman aytilsa yoki o'zbek tilidagi rasmiy holatlar uchun so'zlovchi ko'proq soddalik bilan murojaat qilsa, bu turli tushunmovchiliklarga sabab bo'ladi [1].

Ko'p hollarda madaniy xususiyatlar ham asosiy omilga aylanadi. Ingliz tilida ko'plab nutq aktlari, jumladan, rad etish (refusal), iltimos, so'rash (request), tavsiya (suggesting), tanqid (criticism) va minnatdorchilik (gratitude) qisqa va aniq ifodalanadi. Ammo o'zbek tilida bunday aktlar, ko'pincha, an'anaviy gap bilan boshlanadi, murakkab ravishda aytiladi. Misol uchun, ingliz tilida ayni rad etish "No, thank you" deb qisqa aytilsa, o'zbek tilida "Hozircha kerak emas, agar kerak bo'lsa, o'zim aytaman, raxmat" kabi yumshoq va murakkab ifoda ishlatiladi. Bunday tafovutlar ikki tilli so'zlashuvchilarning bir-birini to'g'ri tushunmasligiga olib keladi. Pragmatik xatolar til o'rganishda, ayniqsa, chet tili bo'yicha kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishda eng ko'p uchraydigan va muhim ahamiyatga ega muammolardan biri hisoblanadi. O'zbek tilida ingliz tilini o'rganuvchilar inglizlarning so'zlarni qisqa, ochiq aytishlarini ko'pincha qo'pollik sifatida qabul qiladilar. Natijada, ingliz tilida gapirganda ham muloyim gaplar qo'shib yuboradilar, bu esa ingliz so'zlashuvchilarida chalkashlik va ortiqcha rasmiylik ta'sirini uyg'otadi. Aksincha, ingliz tili so'zlashuvchilari o'zbeklar bilan muloqot qilganda, ularning qisqa va bevosita gaplaridan o'zbeklar ranjishlari yoki bu mujmal gaplarni

noto'g'ri talqin qilishlari mumkin. Fonetika va intonatsiya ham pragmatik xatolarni keltirib chiqaruvchi omillardan biridir. O'zbek tilida ovoz balandligi, ohang va pauza yordamida nutqga noziklik yoki qat'iyat baxsh etiladi, bu narsa ingliz tilida ham muhim, ammo ohanglar va urg'u nuqtalari boshqacha bo'lishi natijasida, bir tilnikini ikkinchisiga tatbiq qilish ko'pincha samimiylik yoki g'azab sifatida noto'g'ri tushunishga olib keladi. Masalan, o'zbek tilida do'stona va samimiy ohangda aytilgan jumla ingliz tilida biroz muloyim va past ohangda, rasmiy va silliq ifoda etiladi [2].

O'zaro muloqotda hazil va kulgili gaplarning ifodalanishi, kinoya, istehzo yoki qiyosiy gaplarning aytilishi ham ko'pincha pragmatik xatolarga sabab bo'ladi. O'zbek tili madaniyatida ko'proq maqtov artig'i, kinoya va to'g'ri aytilmaydigan gaplar orqalimi, ingliz tilida esa ko'proq ochiq va aniq izohlar afzal. Bunday aytilmagan ma'no yoki yashirin kinoyalar notanish auditoriyada aniqlik yetishmasligini yuzaga keltiradi. Shu bois, yangi muloqotchilar bunday jummalarni literal yondashuvda tushunadilar yoki teskari, ya'ni noto'g'ri jihatni asos sifatida qabul qiladilar. O'z johilona yoki situatsiyaga mos kelmaydigan gaplar ham pragmatik xatolar guruhiga kiradi. Masalan, ingliz tilida "How are you?" savoliga qisqa "Good, thanks!" javobi yetarli bo'lsa, o'zbek tilida "Rahmat, yaxshiman, o'zingiz qalaysiz?" kabi javob to'g'ri hisoblanadi. Aksincha, ingliz so'zlovchisi yo'qolayotgan tafsilotdan hayron bo'lishi yoki o'zbek suhbatdoshi qisqa javobdan tushunmovchilikka duch kelishi mumkin. O'zbek va ingliz til so'zlashuvchilari orasidagi pragmatik xatolar faqatgina nutq tarkibidagi so'z yoki gap tuzilishi emas, balki ijtimoiy status, yosh farqlari, jinsiy tafovut, suhbat mavzusi, ishonch va yaqinlik darajasi kabi elementlarga ham bog'liq. Ingliz tilida "username" yoki familiyani qisqartirib chaqirish odatiy bo'lsa, o'zbek tilida ismi va otasini birga aytish, yoki "aka", "opa", "buva", "xola" kabi murojaat shakllari istalgan vaziyatga mos kelmaydi. Bu ulkan tafovutlarni har ikki til so'zlashuvchisi bir-biridan to'g'ri talqin qilmagan taqdirda, muloqotda silliqlik, samimiylik yetishmovchiligi, hatto sovuqchilik yoki noqulaylik paydo bo'lishi mumkin [3].

Shuningdek, pragmatik xatolar tarjima jarayonida ham yuzaga keladi. An'anaviy so'z va iboralarni to'g'ridanto'g'ri tarjima qilish, ko'pincha, bir tilning individualligini yo'qotishga olib keladi. Masalan, o'zbek tilidagi "Yangi uyingiz muborak bo'lsin!" kabi iboraning ingliz tiliga "Congratulations on your new home!" tarzida tarjima qilinishi mumkin, biroq ingliz tilida bunday ibora har doim ham ishlatilavermaydi. Shu sababli, to'g'ri pragmatik muqobillarni topish va kontekstga moslashtirish juda muhim. Chet tili o'qitish tajribasida pragmatik xatolarning oldini olish uchun ingliz yoki o'zbek muloqot madaniyatining xususiyatlarini o'rgatish, ijtimoiy vaziyatlarga mos gapirish, muloyimlik va soddalik chegaralarini ajrata olish, hazil va kinoyalarni anglash kabi ko'nikmalar rivojlantiriladi. Bunda bosqichma-bosqich so'zlashuv muhitida real vaziyatlarga duch kelish, dialoglar ustidan ishlash, uslub farqlari va til krash qismlarini chuqur tahlil qilish orqali o'qituvchilar pragmatik bilimlarni mustahkamlashga harakat qiladilar [4].

Xulosa:

Xulosa qilib aytganda, o'zbek va ingliz tillari so'zlashuvchilari o'rtasidagi pragmatik xatolar muloqot jarayonida sezilarli tushunmovchiliklarga olib keladi. Ushbu tushunmovchiliklarning asosiy sabablarini aniqlay olish, ularni bartaraf etish uchun til o'rganuvchilar va mutaxassislarning interkultural kompetensiyasini rivojlantirishi va har ikki tilga xos madaniy jihatlar haqida chuqur bilimga ega bo'lishi zarur. Pragmatik xatolarni minimallashtirish orqali nafaqat samarali muloqotga, balki ikki xalq madaniyatlari o'rtasida mustahkam do'stlik va hamkorlik munosabatlarining rivojlanishiga ham erishish mumkin. Til faqatgina lug'at emas, u orqasida yotgan tafakkur, qadriyat va muloqot uslubi ham o'ziga xosdir. Shu sabab, har qanday til o'rganish jarayonida, pragmatik xatolardan o'rganib, o'zaro anglashuv sari intilish ayni muddao hisoblanadi. Til o'rgatuvchilar va o'rganayotganlar uchun asosiy tavsiya – har qanday muloqotda suhbatdoshning madaniy va kommunikativ xususiyatlarini e'tiborga olish, axborotni faqat so'zma-so'z emas, balki kontekst, intonatsiya va ijtimoiy vaziyatga mos ravishda anglab yetishdir. Shuningdek, har qanday tushunmovchilik yuzaga kelganida aniqlik kiritishdan, ochiqlikni saqlashdan

va o‘zaro hurmatni yo‘qotmaslikdan qat’i nazar, biror vayronkor fikr yuzaga kelmasliga harakat qilish kerak. Har bir kutilmagan javob hamisha xatolik emas, balki o‘ziga xos muloqot urfini anglatishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alimova, N. (2018). “O‘zbek va ingliz tillarida pragmatik xatolar: sabablari va oqibatlar”. Filologiya Ilmi, 3(2), 85-92.
2. Bekmurodov, S. (2019). “Interkultural kommunikatsiyada tushunmovchiliklarning oldini olish usullari”. Xalqaro Tilshunoslik, 5(1), 118-125.
3. Bobojonova, M. (2020). “Nutq aktlarining o‘zaro tarjimasida pragmatik xatolar”. Zamonaviy Filologiya, 4(3), 54-60.
4. Davronova, G. (2021). “Suhbatdagi ijtimoiy-madaniy xatolar va ularning ta’siri”. Filologiya va Media, 6(2), 77-85.
5. Eshonqulova, D. (2017). “Pragmatik tafovutlar va kommunikativ imkoniyatlar o‘zgarishi”. O‘zbek Tili va Adabiyoti, 2(4), 101-106.
6. Jabborova, L. (2022). “O‘zbek va ingliz tilidagi murojaat uslublari tahlili”. Innovatsion Ta’lim, 7(3), 35-41.
7. Mirzayeva, Z. (2019). “Bevosita va bilvosita ifoda vositalarining o‘zaro taqqoslanishi”. Filologiya Masalalari, 5(2), 62-70.
8. Nazarov, K. (2018). “Interferensiya natijasida yuzaga keladigan pragmatik muammolar”. Tilshunoslik Amaliyoti, 3(3), 90-97.